

2. Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти: наказ МОН від 10.02.2023 № 135. URL: <http://surl.li/gdhao> (дата звернення: 30.06.2023).
3. Портал превентивної освіти. URL: <http://surl.li/ivfhq> (дата звернення: 22.06.2023).
4. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ Президента України від 25.05.2020 №195/2020. URL: <http://surl.li/wufp> (дата звернення: 30.06.2023)
5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://surl.li/ixnq> (дата звернення: 30.06.2023).
6. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <http://surl.li/ivfrf> (дата звернення: 30.06.2023).
7. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти: Розпорядження кабінету міністрів України від 07.04.2023 № 301-р. URL: <http://surl.li/hjjho> (дата звернення: 30.06.2023).

Ольга Гребень,
методист Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Педагогічна діагностика обдарованості та її вплив на професійне самовизначення учнів

Реформування загальної середньої освіти в Україні, яким, зокрема, передбачено створення мережі старшої профільної школи та надання змоги учням обирати свою освітню траєкторію, має за мету створення комфортного, інклюзивного та сучасного освітнього середовища, у якому діти охоче здобувають необхідні для сучасного життя знання та компетентності, формуються самодостатніми, творчими та креативними особистостями [1].

Для досягнення вищезазначених цілей одним з важливих аспектів є забезпечення системної роботи закладу освіти в напрямі виявлення схильностей дитини до того чи іншого виду діяльності.

Поняття схильність трактується психологами як будь-яке позитивне, внутрішньо мотивоване ставлення (потяг, інтерес) до якого-небудь заняття, коли привабливими виявляються не тільки результати, а й сам процес діяльності. Тому дуже важливо розпізнати схильність, адже вона є супутником здатності до певної діяльності. А звідси не так далеко й до визначення покликання людини та розвитку її природних здібностей [5].

Оскільки кожна дитина є обдарованою в певній сфері діяльності, то важливим завданням педагога є вчасне діагностування її здібностей, а правильний їхній розвиток дає змогу особистості в майбутньому успішно обрати професію та реалізуватися, що на сьогодні є одним з основних ресурсів соціально-економічного розвитку держави.

Більшості педагогів притаманна думка, що діагностика дитячої обдарованості – суто психологічна проблема. Однак сучасна освітня практика, спрямована на особистісно зорієнтований підхід, змушує розглядати діагностику дитячої обдарованості як невід'ємну частину цілісного педагогічного процесу. Теоретичний рівень передбачає визначення концепції обдарованості, суміжних категорій та видів обдарованості, а практичний – охоплює методики діагностування обдарованих дітей, визначення їхніх психологічних особливостей, організацію роботи з ними. На цьому, практичному рівні, як вважають самі психологи, діагностику мають проводити вчителі й вихователі, тобто ті, хто працює над розвитком і вихованням дітей.

Завдання діагностики обдарованості:

- виявлення обдарованості;
- допоміжна діагностика, спрямована на вивчення особистих якостей батьків, учителів;

- виявлення чинників, що перешкоджають розвитку здібностей;
- спостереження за її розвитком (конструктивним та реконструктивним).

Обдаровані й талановиті учні здатні швидше та ефективніше за інших освоїти навчальну програму, вони мають бути забезпечені можливостями визначати відповідні теми та сфери навчання, що їх особливо цікавлять. Отже, діагностика учнівських обдарувань є необхідним компонентом психолого-педагогічної підтримки, що дає змогу:

- виявити широке коло потенційних інтересів учнів;
- визначати загальні сфери їхнього особливого інтересу;
- фокусуватися або окреслювати проблеми в межах цих сфер;
- надавати змогу займатися вивченням обраного питання в ролі дослідників, а не учнів, які здебільшого займають пасивну позицію в навчальному процесі [2].

У державних документах про діяльність закладів загальної середньої освіти підкреслюється, що розв'язання проблеми формування творчої особистості, розвиток здібностей та обдарувань юного громадянина значною мірою залежить від учителя, творча діяльність якого стає міцним засобом формування і розвитку здібностей та обдарованості школярів [3].

Проблеми виявлення і розвитку обдарованих дітей вимагають сьогодні від учителя вміння працювати у творчому режимі, нестандартних напрямках, постійно вдосконалювати професійну діяльність, створювати свою творчу лабораторію, опановувати специфічними формами й методами роботи з обдарованими дітьми в освітньо-виховному процесі. Продуктивні методи ідентифікації мають керуватися відповідями на такі запитання:

- Які сильні сторони або таланти проявляє цей учень?
- Чи задовольняє його потреби шкільна програма?
- Що необхідно/бажано змінити?
- Яку інформацію має надати нам повна характеристика учня (навчальний, соціальний, емоційний, психологічний аспекти)?
- Яка додаткова інформація про учня та його оточення нам потрібна?
- Які саме інтереси та досягнення вказують нам на потреби конкретного учня?
- Як інформація щодо учнівських схильностей, здібностей, інтересів та мотивації може сприяти плануванню освітнього процесу?

Дуже часто діагностика обдарованості ґрунтується на результатах продуктивної діяльності (підсумки олімпіад, конкурсів, змагань, дані психолого-педагогічних обстежень). Лейтес М. зазначає, що ознаки обдарованості в дитячі роки оцінюються через з'ясування співвідношення в них вікового і власне індивідуального. Тому батькам і вчителям варто знати, що всі успіхи дитини спочатку з упевненістю можна оцінити як вікові прояви обдарованості, а чи стануть вони стійкими індивідуальними особливостями, буде залежати від багатьох зовнішніх та внутрішніх умов.

Обґрунтовані дослідниками типові особливості обдарованих дітей безперечно впливають на їхнє самовизначення в майбутній професії. Зокрема, це розвинені здібності в багатьох сферах, різноспрямовані інтереси, перфекціонізм, самостійність, нерівномірність розвитку, критичність мислення, особливості системи ціннісних орієнтацій тощо [2].

Психічний розвиток обдарованих учнів є нерівномірним, що впливає на професійне самовизначення. Окрім того, прояв і розвиток обдарованості в старшому шкільному віці характеризується значною індивідуальністю. За успішного розв'язання обдарованим старшокласником проблеми професійного самовизначення розвинені інтереси слугують основою для самостійного й обґрунтованого вибору професії. Проте, попри вищезазначене, обдаровані старшокласники часто не можуть визначитися щодо свого професійного майбутнього. Згадані труднощі можуть бути пов'язані з високим рівнем розвитку в обдарованих старшокласників здібностей у багатьох галузях.

Однією з найпоширеніших діагностичних методик для вивчення схильностей особистості до певної професії є методика Дж. Голланда (URL: https://www.eztests.xyz/tests/professional_holland/), яка визначає ступінь зв'язку типу

особистості зі сферою професійної діяльності, до якої в неї є нахили. Люди в переважній більшості випадків прагнуть знайти середовище і професію, які дали б змогу їм найкраще розкрити свої здібності, виразити свої інтереси, цінності, орієнтації. Відмінності в особистісних і когнітивних особливостях людей, їхній схильності до певних видів діяльності було покладено дослідником в основу створення типології професійної спрямованості. Так, Дж. Голланд обґрунтував шість особистісних типів (та відповідні їм типи професійних середовищ): артистичний, підприємницький, інтелектуальний, конвенціональний, реалістичний, соціальний.

Представники реалістичного типу зорієнтовані на роботу з конкретними матеріальними об'єктами та їхнім практичним застосуванням. Близькі до нього представники інтелектуального типу зорієнтовані на розумову, пошуково-дослідницьку працю. Представники артистичного типу ухиляються від регламентованих, чітко структурованих видів діяльності й надають перевагу заняттям, що дають змогу виразити власну індивідуальність. Соціальний тип надає перевагу видам діяльності, які надають змогу встановити тісний контакт із соціальним середовищем. Близький йому підприємницький тип надає перевагу таким видам діяльності, які дають змогу реалізувати потяг до пригод, власну енергію та наполегливість. Представники конвенціонального типу надають перевагу структурованій регламентованій діяльності [4].

Професійна орієнтація має ставити за мету активізацію внутрішніх психічних ресурсів особистості для того, щоб вона могла реалізувати себе в професійній діяльності. Відмінною особливістю самовизначення щодо майбутньої професії обдарованих старшокласників є орієнтація на саморозвиток і самовдосконалення, схильність до нестандартних способів розв'язання проблем у різних життєвих ситуаціях. Профорієнтаційний супровід у закладах освіти здебільшого здійснюється епізодично, припускаючи пасивну позицію учня. Варто зауважити, що врахування особистісних особливостей обдарованих учнів під час організації освітнього процесу загалом та здійснення профорієнтаційної роботи зокрема буде сприяти їхньому вчасному самостійному та обґрунтованому професійному самовизначенню.

Отже, реалізація інтелектуального і творчого потенціалу обдарованої особистості як одного з основних ресурсів соціального й економічного розвитку нашої держави нерозривно пов'язана з вибором тієї сфери майбутньої професійної діяльності, у якій найбільш повно реалізуються її обдарування. Тому модернізація сучасної системи загальної освіти, у процесі якої реформується система старшої школи, покликана забезпечити успішне самовизначення щодо майбутньої професії учнів через створення ліцеїв з профільною освітою, від якої залежить успішність кар'єри випускника. А держава, завдяки цьому, зможе забезпечити кваліфікованими спеціалістами всі важливі сфери діяльності, що на сьогодні є дуже важливо.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту»/ URL: <http://surl.li/mfrk> (дата звернення: 19.06.2023).
2. Клименюк Ю. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика // Проблеми освіти: збірник наукових праць. Спецвипуск. Вінниця-Київ, 2015. С. 46-50./ URL: <http://surl.li/inrwy> (дата звернення: 19.06.2023).
3. Марчук А. Обдарованість та проблеми виховання обдарованих дітей./ URL: <http://surl.li/inrxq> (дата звернення: 19.06.2023).
4. Опитувальник професійної спрямованості (ОПС) Д. Голанда./ URL: <http://surl.li/intji> (дата звернення: 19.06.2023).
5. Поняття «схильність»./ URL: <https://stud.com.ua/128005/psihologiya/shilnist> (дата звернення: 19.06.2023).